

11^η Οκτωβρίου 1912 – Τα Ελευθέρια της Κοζάνης

«Μεγάλη μέρα σήμερα παιδί μου, πολύ μεγάλη! Δόξα τω Θεώ, δόξα τω Θεώ, ήρθε το Ελληνικό, λευτερωθήκαμε...!!!»... Με τα λόγια αυτά, κάνοντας πάντα το σταυρό της, η 16χρονη στην απελευθέρωση Κοζανίτισσα γιαγιά μου, μας υποδεχόταν πάντα στο σπίτι της εμάς, τα σχολιαρόπαιδα εγγόνια της κατά τη δεκαετία του '60 ως τις αρχές εκείνης του '70, όταν μετά τη μεγαλειώδη παρέλαση και τις λαμπρές τελετές που γίνονταν για τα «Ελευθέρια» της Κοζάνης, την επισκεπτόμασταν με σεβασμό μαζί με τη μητέρα μου, να της φιλήσουμε το χέρι και να της πούμε τα «Χρόνια Πολλά». Ήταν οι καλές εποχές που οι Κοζανίτες, νέοι και γέροι, πολλοί με νωπές ακόμα τις μνήμες της απελευθέρωσης, ξεχύνονταν κυριολεκτικά στους δρόμους για να γιορτάσουν πανηγυρικά, ντυμένοι στα καλά τους, και να τιμήσουν την πιο «Μεγάλη Ημέρα» της Κοζάνης!

Κυρίες και Κύριοι,

Το μεγάλο όνειρο της αποτίναξης του Τουρκικού ζυγού, το οποίο εξέθρεψε διαχρονικά με τρόπο ασυμβίβαστο και πρωτόγνωρο η αδάμαστη και ηρωική ελληνική ψυχή των Κοζανιτών - μέσα από την ενεργό συμμετοχή τους, μυστικά και φανερά, στις επιχειρήσεις του προηγηθέντος Μακεδονικού Αγώνα - βρήκε επιτέλους την πραγμάτωσή του τις κρύες και βροχερές εκείνες ημέρες του Οκτωβρίου, του «Ιστορικού» έτους 1912.

Ο ελληνοχριστιανικός πληθυσμός της πόλης ζούσε και πέθαινε – γενιές ολόκληρες – με το όραμα της ελευθερίας. Μνήμες απιθωμένες από γενιά σε γενιά ύψωναν ορόσημα και χάραζαν πορείες ακριβώς πάνω στα χνάρια των πρόγονων γενεών που πέρασαν από τις απαρχές του 15^{ου} αιώνα, μέχρι και την αυγή της 5^{ης} Οκτωβρίου 1912. Ο πρόσκαιρος φθινοπωρινός ήλιος του πρωινού της 5^{ης} Οκτωβρίου δεν βγήκε όπως άλλοτε απ' τις κορφές των γύρω βουνών, σκλάβος, ραγιάς, αλλά ήλιος λεύτερος, αφέντης στον τόπο του. Τούτο το φθινόπωρο ήταν σίγουρα «διαφορετικό». Μύριζε παράξενα, λες και γιόμισε άξαφνα όλος ο τόπος μυροφόρα άνθη, άνθη της άνοιξης, της χαράς και της Ανάστασης!

Την αυγή λοιπόν της 5ης Οκτωβρίου 1912, η Ελλάδα άπλωνε τα φτερά της στα σκλαβωμένα παιδιά της, στην Ήπειρο και τη Μακεδονία. Κηρύσσει απελευθερωτικό πόλεμο εναντίον της Τουρκίας μαζί με τη Σερβία, το Μαυροβούνιο και τη Βουλγαρία. Το βουητό εκείνου του πολέμου υψώνεται ψηλά ως τον ουρανό και περνά τα σύνορα. Ο ελληνικός Στρατός, υπό την ηγεσία του Διαδόχου Βασιλιά Κωνσταντίνου, άρτια οργανωμένος από το Γάλλο Στρατηγό Εντού, προσβάλλει τα Τουρκικά μεθοριακά φυλάκια, στη Μελούνα έξω από τον Τύρναβο τα οποία, δίχως αντίσταση, παραδίδονται το ένα μετά το άλλο. Στις 6 Οκτωβρίου ο στρατός μας συναντά την πρώτη σοβαρή Τουρκική αντίσταση έξω από την Ελασσόνα. Η μάχη κρατά τέσσερις ώρες και τα ελληνικά όπλα θριαμβεύουν. Η Ελασσόνα απελευθερώνεται.

Ακολουθεί η τιτανομαχία των στενών του Σαρανταπόρου, στις “Σιδηρές Πύλες”, όπως λέγονταν τότε. Εκεί οι Τούρκοι είχαν οργανώσει την πρώτη γραμμή άμυνας. Ο

οργανωτής του Τούρκικου στρατού Γερμανός στρατηγός Φον Ντερ Γκολτς, διάλεξε την τοποθεσία αυτή, επειδή ήταν φυσικό οχυρό και την ενίσχυσε με μόνιμες θέσεις πυροβόλων πρώτης γραμμής. Οι θέσεις θεωρούνταν απόρθητες. «Αν οι Έλληνες επιχειρήσουν να διαβούν τα στενά, αυτά θα γίνουν ο τάφος τους...», έλεγε!

Τα τιμημένα ελληνικά στρατεύματα επιχειρώντας τη διάσπαση των εχθρικών γραμμών, ορμούν ακάθεκτα επί του εχθρού στο πεδίο της μάχης και συναντούν τη νίκη. Η μάχη διαρκεί δυο ολόκληρες μέρες, 8 και 9 Οκτωβρίου 1912 και γίνεται κάτω από καταρρακτώδη βροχή που δεν έλεγε να σταματήσει. Σ' αυτή λαμβάνουν μέρος πέντε μεραρχίες, δύο ευζωνικά τάγματα και μια ταξιαρχία ιππικού. Σύντομα τα στενά γίνονται ο τάφος των Τούρκων... Μπροστά στην ελληνική ορμή που δε λογάριάζε μήτε δύναμη αριθμητική μήτε υπεροπλίες, οι Τούρκοι υποχωρούν πανικόβλητοι και κατευθύνονται άτακτα προς τα Σέρβια.

Στα Σέρβια, λίγες ώρες πριν φτάσει εκεί χαρμόσυνο το μεγάλο μήνυμα της νίκης και της λευτεριάς, εκτυλίσσονται σκηνές δραματικές. Οι Τούρκοι ξεσπούν στους άμαχους κατοίκους της πόλης. 117 Έλληνες κληρικοί, διδάσκαλοι καθώς και πρόκριτοι της περιοχής, πολλοί από τα χωριά Μεταξά και Λιβαδερό, βρίσκουν μαρτυρικό θάνατο και σφραγίζουν με το αίμα τους την ελευθερία της πατρώας γης. Αξιοσημείωτο αποτελεί το γεγονός ότι μεταξύ των αγρίως δολοφονηθέντων ήταν και ο Διδάσκαλος Κωνσταντίνος Κάρπος τον οποίο κατέσφαξαν αφού προηγουμένως τον απήγαγαν από το σχολείο, την ώρα ακριβώς που δίδασκε – τι σύμπτωση, το άσμα «νυξ Μεσολογγίου» - μπρος στα εμβρόντητα μάτια των μικρών μαθητών του!

Η αστραπιαία διάδοση της αποτρόπαιας πράξης των Τούρκων, γέμισε με αγωνία και φόβο τους υπόδουλους ακόμη κατοίκους της Κοζάνης. Από τις 5 Οκτωβρίου ζούσαν μια εβδομάδα εθνικής αγρύπνιας και αγωνίας. Καθημερινά, κυρίως οι άνδρες, μαζεύονταν βόρεια της πόλης στα υψώματα του Αγ. Χριστοφόρου για να βλέπουν καλύτερα τους καπνούς της μάχης του Σαρανταπόρου. Άκουγαν τις ομοβροντίες και έβαζαν συχνά το αυτί τους στη γη, για ν' αφουγκραστούν τυχόν καλπασμό αλόγων του ιππικού ελπίζοντας αυτά να είναι ελληνικά.

Την ίδια στιγμή, στο δρόμο του Αγ. Κωνσταντίνου, νότια της Κοζάνης, τούρκικα στρατιωτικά τμήματα, αναστάτωναν τους παροικούντες με τα τρεχαλητά τους καθώς αυτά πάσχιζαν να διαφύγουν προς Νεάπολη για να σωθούν. Ήταν η κεραυνοβόλα προέλαση του ελληνικού στρατού που έτρεψε τους Τούρκους σε άτακτη φυγή αφήνοντας, ευτυχώς για τον ελληνικό στρατό και την Κοζάνη μας, άθικτη τη γέφυρα του ποταμού Αλιάκμονα, φοβούμενοι ως φαίνεται να φέρουν εκρηκτικά από τις αποθήκες της Κοζάνης, αφού μετά τη μάχη του Σαρανταπόρου, στις 9 Οκτωβρίου 1912, το Τουρκικό επιτελείο είχε ήδη εγκαταλείψει άρον - άρον την Κοζάνη.

Γνώριζαν καλά ότι ο αδούλωτος λαός της πόλης είχε εντωμεταξύ ξεσηκωθεί και κάθε σπίτι είχε όπλα κρυμμένα για τούτη τη μεγάλη ώρα. Έτσι δεν ζύγωσαν στην πόλη κι αποτραβήχτηκαν στα χωριά Κιτσελέρ (Βαθύλακκο) και Τζιτζελέρ (Πετρανά). Ήταν τότε που αξιωματικός του επιτελείου πρότεινε το βομβαρδισμό και την πυρπόλησή της. Λένε πως αυτό το απέτρεψε ο ...«συγκρατημένος» Τούρκος Αρχιστράτηγος Ταχσίν Πασάς μετά τις παρεμβάσεις του Δημάρχου Αρμενούλη.

Αξίζει πραγματικά διερεύνησης αν αυτό ίσχυσε τελικά ή η «διπλωματική συγκράτηση» του Τούρκου, οφειλόταν στον τεράστιο φόβο πιθανών σκληρών αντιποίνων, προϊόν οργισμένης αντίδρασης του ταχύτατα προελαύνοντος Ελληνικού Στρατού, με πιο έκθετους στόχους τα πολλά μουσουλμανικά χωριά πέριξ της πόλης, καθώς ήδη είχε προηγηθεί η απεχθής καταστροφή των Σερβίων και μια πρόσθετη ίδια καταστροφή της Κοζάνης θα εξέθετε σε βέβαιο κίνδυνο τις φαμίλιες τους...

Η Κοζάνη, όπως δείχνουν τα γεγονότα, σώθηκε ακριβώς επειδή οι Τούρκοι «ξέσπασαν» στα Σέρβια και η προέλαση του Ελληνικού Στρατού υπήρξε σχεδόν κεραυνοβόλα!

Οι Κοζανίτες στο μεταξύ, άρπαξαν απ' τους Τούρκικους στρατώνες όπλα, πυρομαχικά, τρόφιμα, φάρμακα κι ό,τι άλλο υπήρχε μέσα σ' αυτές. Απ' όλες τις γειτονιές κατέβηκαν οπλισμένοι κάτοικοι στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου στο κέντρο της πόλης. Κάποιοι τοποθέτησαν στο καμπαναριό τη γαλανόλευκη και το σταυρό της Ορθοδοξίας που τόσα χρόνια έλειπε. Κι όλα αυτά μέχρι το απόγευμα της Πέμπτης 11 Οκτωβρίου 1912, εκεί γύρω στις 3 με 4. Εκείνη την ώρα εμφανίστηκε ο πρώτος ιππέας, «πρόσκοπος ανιχνευτής», από το Νότο, την πλευρά του Τζιτζελέρ (Πετρανά) και δέχτηκε τους ασπασμούς των συγκινημένων πολιτών. Οι Κοζανίτες, με τα όπλα στα χέρια, τρελοί από χαρά τράνταζαν την ατμόσφαιρα με τους πυροβολισμούς τους.

Ο Ελληνικός Στρατός, το υπερήφανο ιππικό, διέκοψε προς στιγμή την πορεία του, νομίζοντας ότι πρόκειται για μάχη που διεξαγόταν μέσα στην πόλη, μεταξύ κατοίκων και Τούρκων. Όταν όμως ο επικεφαλής της Ιλαρχίας του Ιππικού Υποστράτηγος Σούτσος, βεβαιώθηκε από τον ανιχνευτή του για τις εκδηλώσεις χαράς των Κοζανιτών, διέταξε βραδεία εκκίνηση της φάλαγγας προς την πόλη.

Οι καμπάνες ηχούσαν χαρμόсуνα, ο λαός συγκεντρώθηκε στην έξοδο της πόλης με βλέμματα στραμμένα στο μέρος απ' όπου θα έφταναν οι ελευθερωτές. Μόλις οι Κοζανίτες αντίκρισαν τους έφιππους στρατιώτες, ξέσπασαν σε ζητωκραυγές: «Ζήτω η Ελεύθερη Κοζάνη», «Ζήτω ο Δοξασμένος Ελληνικός Στρατός», «Ζήτω τα παλικάρια μας». Το φέσι, το αιώνιο σήμα της σκλαβιάς, πετάχτηκε μονομιάς στο δρόμο για να ποδοπατηθεί από τα άλογα του ένδοξου Ελληνικού Ιππικού. Λουλούδια βρεγμένα με δάκρυα προσφέρθηκαν στους νικητές και όλοι οι κάτοικοι επιδόθηκαν σ' ένα πανηγύρι χαράς. Σημαίες ελληνικές βγαλμένες απ' τα σεντούκια έντυσαν με καμάρι κάθε πόρτα, παράθυρο ή μπαλκόνι σπιτιού! Κελάρια ανοίχτηκαν και πλείστα όσα κεράσματα προσφέρθηκαν στους ελευθερωτές στρατιώτες ως αντίδωρα για το Θείο Δώρο της Ελευθερίας της πόλης. Οι γέροι σταυροκοπιούνταν συγκινημένοι και με δάκρυα χαράς έλεγαν: **«Ε, τώρα που ήρθε το Ελληνικό, ας πεθάνουμε!»**.

Ο Στρατός εισέρχεται κατά σώματα. Ο Μητροπολίτης Φώτιος, ο σεβάσμιος αυτός Ιεράρχης, εξαιρετική φυσιογνωμία, καλεί σε δοξολογία. Η πόλη γιορτάζει πλέον σύμπασα. Ο λαός κλαίει από χαρά. Άνδρες και γυναίκες, με βουρκωμένα μάτια, δεν μπορούν ακόμη να το πιστέψουν. Τετρακόσια χρόνια σκλαβιάς είναι αυτά, δεν είναι εύκολο...

Την επομένη, εισήλθε στην πόλη ολόκληρη η Ταξιαρχία Ιππικού και την μεθεπομένη έφθασε ο Πρωτεργάτης της απελευθέρωσης της Κοζάνης Αρχιστράτηγος Διάδοχος Κωνσταντίνος ο οποίος έσπευσε να ασπασθεί το χέρι του Σεπτού Ιεράρχη, παρουσία του Δημάρχου Νικολάου Αρμενούλη, του Γυμνασιάρχη Παναγιώτη Λιούφη και του συνόλου του λαού της πόλης. Στήθηκε αψίδα θριάμβου στη βάση της οποίας δέσποζε μια ασπροκέντητη επιγραφή: «Ζήτω η Πατρίς Ελευθέρα». Ακολούθησε η είσοδος στον Ιερό Ναό του Αγίου Νικολάου για τη δοξολογία και μια πρώτη απόδοση τιμής και ευγνωμοσύνης με την εκφώνηση συγκινητικών και θερμοτάτων λόγων προς τους πρωταγωνιστές της απελευθέρωσης της Κοζάνης.

Νωπές είναι ακόμη οι μνήμες από τις διηγήσεις της δικής μου γιαγιάς που, με αγνή Κοζανίτικη προφορά και καθηλωτικές κοφτές περιγραφές, εξηνούσε βήμα – βήμα τα «Ελευθέρια» γεγονότα. Την ακούγαμε εμείς τα παιδιά με το στόμα ανοιχτό κι όταν οι συγκινητικές διηγήσεις τελείωναν, ανήμερα της επετείου, βγαίναμε πάντα όλοι μαζί μικροί – μεγάλοι από το σπίτι της, για να παρακολουθήσουμε την Ιστορική αναπαράσταση της εισόδου του Ελληνικού Στρατού στην Κοζάνη. Ήλη ιππικού του Στρατού εισερχόταν στην πόλη όπως παλιά καλπάζοντας με υπερηφάνεια, ξεκινώντας από την οδό 11^{ης} Οκτωβρίου και διατρέχοντας τη Βενιζέλου κατέληγε στην Κεντρική πλατεία της πόλης. Πλήθος λαού παρακολουθούσε το ιστορικό δρώμενο και όλοι τους, νέοι και γέροι, ξαναζύμωναν μέσα τους τις εικόνες εκείνης της ΠΟΛΥ μεγάλης Ημέρας... Όμορφες εικόνες, μεστές, γεμάτες παλμό που όμως δυστυχώς σταμάτησαν εκεί κάπου στη δεκαετία του '70!

Σήμερα, 109 χρόνια μετά την απελευθέρωση, η πόλη γιορτάζει! Όχι όπως άλλοτε. Χρόνια τώρα οι μνήμες της απελευθέρωσης περνούν στη λήθη. Οι σύγχρονες Κοζανίτισσες γιαγιάδες δεν αφηγούνται πια τα γεγονότα στα εγγόνια τους είτε γιατί δεν τα έζησαν... είτε γιατί ποτέ δεν «προφταίνουν...». Η τοπική ιστορία δεν διδάσκεται δυστυχώς στα σχολεία, παρά τις προθέσεις της επίσημης πολιτείας, και οι εκάστοτε τοπικοί άρχοντες, χρόνια τώρα, δεν δείχνουν το ανάλογο ενδιαφέρον... Η ζώσα απεικόνιση του γεγονότος δεν υπάρχει πια. Η νεολαία δεν γνωρίζει το ιστορικό γίνεσθαι του τόπου που ζει και ανδρώνεται. Δεν υπάρχουν μνημεία στην πόλη για να θυμίζουν... Αγάλματα αποκαθελώθηκαν, οδοί άλλαξαν ονομασίες Πρωτεργατών που, παρά το αμφιλεγόμενο της πολιτειακής τους διαδρομής, ήταν Αυτοί που τη δεδομένη στιγμή στις 11 Οκτωβρίου του 1912 σφράγισαν με το αποτύπωμά τους την ιστορική πορεία της πόλης. Είτε μας αρέσει είτε όχι!

Είμαστε η πόλη που ουδέποτε απέδωσε τιμή και δόξα στους 117 συγκεκριμένα, σφαγιασθέντες υπό των Τούρκων εθνομάρτυρες της περιοχής των Σερβίων. Έστω με μια οδό, μια μαρμάρινη πλάκα, κάτι να θυμίζει...! Στον Έλληνα Διδάσκαλο Κωνσταντίνο Κάρπο που θυσιάσθηκε διδάσκοντας και για τη δική μας ελευθερία... Στους Αξιωματικούς και Οπλίτες του Ελληνικού Ιππικού που χάθηκαν είτε στο πεδίο της μάχης είτε στην προσπάθεια για το ζέψιμο του Αλιάκμονα... Όλοι αυτοί και άλλοι πολλοί, θυσιάστηκαν ΚΑΙ για μας... ΔΕΝ ελευθερωθήκαμε από μόνοι μας. Έχουμε χρέος προς Εκείνους...

Με το σοβαρό αυτό έλλειμμα ως πόλη, φοβούμαι πως δείχνουμε πολιτισμική ένδεια ή χειρότερα αγνωμοσύνη προς την Πατρίδα! Δεν νομίζω να είμαστε λαός

φοβικός, γεμάτος συμπλέγματα. Γιατί να μας ενοχλούν άραγε οι προτομές και τα αγάλματα Πρωταγωνιστών της ιστορίας της πόλης και τα εξαφανίζουμε από πλατείες και δρόμους; Μήπως τρέμουμε στη σκέψη ότι πάντα θα συγκρινόμαστε μαζί τους; Αυτό μας φοβίζει; Είμαστε στο 2021 και κάτι επιτέλους πρέπει ν' αλλάξει αποκαθιστώντας την απόδοση τιμής στους Πρωτεργάτες της Απελευθέρωσης της Κοζάνης από τους Τούρκους. Είναι η ζώσα Ιστορία μας και κανένα εξ αποστάσεως άκαιρο θεματικά σύγχρονο αφιέρωμα για ελαχίστους, δεν μπορεί να την υποκαταστήσει.

Κλείνοντας, ας κρατήσουμε ως ιερή παρακαταθήκη την ιστορική μας μνήμη αλώβητη για τις επόμενες γενιές, μηδέποτε λησμονώντας πως ατόφιο, καθαρό κι Ελληνικό ήταν το αίμα της θυσίας όλων εκείνων, επωνύμων και ανωνύμων, που χύθηκε στα χώματά μας, για τη δική μας Ελευθερία και τα αγαθά που αυτή ως σήμερα μας προσφέρει!

Ζήτω ο Ελληνικός Στρατός!

Ζήτω η 11^η Οκτωβρίου 1912!

«Χρόνια Πολλά», Κοζάνη μας!

Χρήστος Ι. Κακαβάς

Δ/ντής 11^{ου} Δ. Σ. Κοζάνης

(Ο Πανηγυρικός λόγος εκφωνήθηκε την 11^η Οκτωβρίου 2021, εντός του Ιερού Μητροπολιτικού Ναού του Αγίου Νικολάου Κοζάνης, αμέσως μετά τη δοξολογία!)